

İNDİRİM ORANI UYGULAMASININ VERGİSEL SONUÇLARI

A. Murat YILDIZ*

I- GİRİŞ

Uzun yıllardır ülkemizin içinde bulunduğu enflasyonist ortam, vergisel açıdan enflasyon kaynaklı doğan ve reel olmayan (fiktif) gelirlerin vergilendirilmesi problemini de beraberinde getirmektedir. Enflasyon vergisi olarak da adlandırılan bu sakıncaların giderilebilmesi amacıyla vergi sistemimizde de önemli sayılabilecek bir takım yasal düzenlemeler uygulanmaktadır. Bu düzenlemelerin ilk akla gelenlerinden bazıları yeniden değerlendirilme, azalan bakiyeler usulünde amortisman ayrılması, maliyet bedeli artırımı, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56. maddesinde düzenlenen endeksleme işlemleri, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 59. maddesi ile getirilen istisna uygulaması ve menkul sermaye iratlarının hesabında kullanılan indirim oranı olarak sıralayabiliriz. Ancak bu sorunun en kalıcı çözümünün, ya enflasyonun önüne geçmek ya da kapsamlı bir enflasyon muhasebesi geliştirmek olduğu herkes tarafından kabul gören bir gerçektir.

Yazımızın konusunu da indirim oranı veya enflasyondan arındırma oranı olarak bilinen ve enflasyon kaynaklı bir kısım fiktif menkul sermaye iratları ile değer artışlarının vergilendirilmemesini öngören uygulamaya yönelik açıklamalar oluşturmaktadır.

II- İNDİRİM ORANI UYGULAMASI

Gelir Vergisi Kanunu'nun 76. maddesine 4369 sayılı Kanun'un 40. maddesiyle 01.01.1999 tarihinde yürürlüğe girmek üzere, eklenen fıkra; Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin ikinci fıkrasının 5, 6, 7, 12 ve 14 numaralı bentlerinde yer alan menkul sermaye iratlarına (döviz cinsinden açılan hesaplara ödenen faiz ve kâr payları, dövize, altına veya başka bir değere endeksli menkul kıymetler ile döviz cinsinden ihraç edilen menkul kıymetlerden elde edilenler hariç) indirim oranının uygulanması suretiyle bulunacak kısmın, bu iratların beyanı sırasında indirim olarak dikkate alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca maddenin devamında bu indirimin, menkul kıymetler yatırım fonları ve ortaklıkları, risk sermayesi yatırım fonları ve ortaklıkları ve gayrimenkul yatırım fonları ve ortaklıklarından sağlanan kâr payları hakkında da uygulanacağına hükümlenmiştir. Bu hüküm çerçevesinde indirim oranına isabet eden kısım menkul sermaye iradı sayılmayacak ve yıllık beyannameye dahil edilmeyecektir.

İndirim oranının ne şekilde hesaplanacağı da aynı fıkra da açıklanmıştır. Buna göre indirim oranı; Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre tespit olunacak yeniden değerlendirilme oranının, aynı dönemde Devlet tahvili ve Hazine bonusu ihalelerinde oluşan bileşik ortalama faiz oranına bölünmesi suretiyle Maliye Bakanlığı'na tespit edilecektir.

Bu şekilde Maliye Bakanlığı'na hesaplanan ve ilan olunan indirim oranları yıllar itibarıyla aşağıdaki gibidir.

Yıllar	İndirim Oranı (%)	Beyana Tabi Kısım (%)
1997	67,6	32,4
1998	78,7	21,3
1999	45,9	54,1

2000	151	—
2001	50,7	49,3

Bilindiği üzere önceki yıllarda her zaman “1”den küçük çıkan indirim oranı, 2000 yılında uygulanan sıkı ekonomik program nedeniyle, kamu borçlanmalarında uygulanan faiz oranının beklenmedik derecede hızla düşmesi ve aynı döneme ilişkin enflasyon oranının çok altında kalması nedeniyle sadece 2000 yılında birden büyük çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da geçtiğimiz yıl indirim oranı uygulamasından yararlanan tüm kazanç ve iratlar beyan dışı kalmıştır. Bu yıl Mart ayı içinde beyan edilecek ve 2001 yılında elde edilen kazanç ve iratlar için Gelir Vergisi Kanunu’nun 76. maddesindeki esaslara göre belirlenen indirim oranı ise 243 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile tespit ve ilan olunmuştur. Buna göre, 2001 yılı gelirlerine uygulanacak indirim oranı; 2001 yılı için tespit edilmiş yeniden değerlendirme oranı olan % 53,2’nin, aynı dönemde Devlet tahvili ve Hazine bonusu ihalelerinde oluşan bileşik ortalama faiz oranı olan % 104,9’a bölünmesi suretiyle bulunan **% 50,7’dir.**

III- İNDİRİM ORANI UYGULANABİLECEK MENKUL SERMAYE İRATLARI

A- İNDİRİM ORANI UYGULANABİLECEK MENKUL SERMAYE İRATLARI

Gelir Vergisi Kanunu’nun 76. maddesinin ikinci fıkrasına göre indirim oranı uygulanmasından yararlanabilecek menkul sermaye iratları şunlardır:

- 1- Her nevi tahvil ve Hazine bonusu faizleri ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirler (GVK md. 75/5),
- 2- Her nevi alacak faizleri (Adi, imtiyazlı, rehinli, senetli alacaklarla cari hesap alacaklarından doğan faizler ve kamu tüzel kişilerin borçlanılan ve senede bağlanmış olan meblağlar için ödenen faizler dahil) (GVK md. 75/6),
- 3- Mevduat faizleri (Bankalara, bankerlere, tasarruf sandıklarına, tevdiat kabul eden diğer müesseselere yatırılan vadeli, vadesiz paralara ödenen faizler ile bunlar dışında kalan kişi ve kuruluşlardan devamlı olarak para toplama işi ile uğraşanların her ne şekilde ve ad altında olursa olsun toplanan paralarla sağladıkları gelirler ve menfaatler de mevduat faizi sayılır.) (GVK md. 75/5),
- 4- Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kâr payları ile kâr ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr payları ve özel finans kurumlarınca kâr ve zarara katılma hesabı karşılığı ödenen kâr payları (GVK md. 75/12),
- 5- Repo kazançları (GVK md. 75/14),
- 6- Menkul kıymetler yatırım fonları ve ortaklıkları, risk sermayesi yatırım fonları ve ortaklıkları, gayrimenkul yatırım fonları ve ortaklıklarından elde edilen kar payları.

İndirim oranı ticari işletmelere dahil bu tür gelirler için uygulanmaz. Ayrıca, döviz cinsinden açılan hesaplara ödenen faiz ve kâr payları, dövize altına veya başka bir değere endeksli menkul kıymetler ile döviz cinsinden ihraç edilen menkul kıymetlerden elde edilen menkul sermaye iratları da indirim oranı uygulamasından faydalanamazlar.

B- ESAS OLARAK İNDİRİM ORANI UYGULANMASINDAN FAYDALANMAKLA BİRLİKTE GEÇİCİ MADDELERDE YER ALAN DÜZENLEMELER NEDENİYLE TAMAMI BEYAN DIŞI KALACAK MENKUL SERMAYE İRATLARI

Yukarıda sıraladığımız ve indirim oranı uygulamasından faydalanan menkul sermaye iratlarından, tevkif suretiyle vergilendirilmiş bulunan Gelir Vergisi Kanunu’nun 75. maddesinin 7, 12 ve 14 numaralı bentlerinde sayılan mevduat faizleri, özel finans kurumlarınca kâr ve zarara katılma hesabı karşılığı ödenen kâr payları, repo kazançları ile menkul kıymetler yatırım fonlarının katılma belgelerine ödenen kâr payları, 4444 sayılı Kanun’un 3. maddesiyle 193 sayılı Gelir Vergisi

Kanunu'na eklenen geçici 55. maddeye göre 01.01.1999–31.12.2002 tarihleri arasında yıllık beyanname verilme mecburiyetinin dışında bırakılmıştır.

Diğer taraftan; Gelir Vergisi Kanunu'na 4710 sayılı Kanun'un 1. maddesi ile eklenen geçici 59. madde hükmüne göre de; **“31.12.2004 tarihine kadar 26.07.2001–31.12.2002 tarihleri arasında ihraç edilen devlet tahvilleri ve hazine bonolarının faiz gelirleri ve elden çıkarılmasından sağlanan diğer kazançlar toplamının; 2001 yılında 50 milyar lirası, 2002 ve izleyen yıllarda bu tutarın her yıl için belirlenen yeniden değerlendirme oranında arttırılmasıyla bulunacak tutar gelir vergisinden istisna”** edilmiştir. Dolayısıyla bu madde kapsamında yer alan şartlar dahilinde elde edilen devlet tahvilleri ve Hazine bonolarının faiz gelirleri de beyan dışında kalmaktadır. 243 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nin 4. bölümünde yapılan açıklamalar çerçevesinde, maddede yer alan 50 milyar liralık istisna; faiz gelirleri açısından indirim oranı uygulandıktan sonra bulunan tutara uygulanacağından istisnaya konu kazancın tespiti açısından indirim oranı uygulaması önem kazanmaktadır.

Dolayısıyla; 2001 yılı içinde elde edilen devlet tahvilleri ve Hazine bonolarının faiz gelirlerinin basit bir hesaplamayla **101.419.878.296 TL**'ye kadar olan kısmı beyan dışı kalmaktadır.

Dolayısıyla indirim oranı uygulamasının, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 55. maddesinde sayılan menkul sermaye iratları için pratikte fazlaca bir uygulanabilirliği ve önemi bulunmamaktadır.

Bu durumda; 2001 yılı için belirlenen indirim oranı; esas itibariyle indirim oranı uygulamasına dahil olan ancak, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 55. maddesinde sayılanlar dışında kalan menkul sermaye iratları açısından önem taşımaktadır. Nitekim, Maliye Bakanlığınca yayımlanan 243 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile indirim oranını uygulandıktan sonra beyan edilecek menkul sermaye iratları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 59. maddesinde yer alan tutarı aşan ve aynı Kanun'un 75. maddesinin ikinci fıkrasının 5 numaralı bendinde sayılan her nevi tahvil ve Hazine bonosu faizleri ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirler,
- Her nevi alacak faizleri,
- Menkul kıymetler yatırım ortaklıklarından sağlanan kâr payları.

IV- İNDİRİM ORANI UYGULAMASINDAN YARARLANABİLECEK DEĞER ARTIŞ KAZANÇLARI VE İNDİRİM ORANI UYGULAMASININ ENDEKSLEME UYGULAMASI İLE SAĞLAYACAĞI VERGİSEL AVANTAJLAR YÖNÜYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Gelir Vergisi Kanunu'na 4444 sayılı Kanun'un 3. maddesiyle eklenen ve 1999-2002 yılları gelirlerine uygulanmak üzere 14.08.1999 tarihinde yürürlüğe giren geçici 56. maddenin değer artışı kazançları başlıklı D bölümünün birinci bendine göre; **“İvazsız olarak iktisap edilenler hariç olmak üzere; hisse senetlerinin iktisap tarihinden başlayarak üç ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar ile diğer menkul kıymetlerin (menkul kıymetler yatırım fonlarının katılma belgeleri hariç) elden çıkarılmasından doğan kazançlar”** değer artışı kazancıdır ve bu kazancın 3.500.000.000 lirayı aşan kısmı vergiye tabidir.

Dolayısıyla; ivazsız olarak elde edilen menkul kıymetlerin, iktisap tarihinden başlayarak 3 aydan fazla elde tutulan hisse senetlerinin ve menkul kıymet yatırım fonlarının katılma belgelerinin dışında kalan tüm menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından doğan kazançların 3.500.000.000 lirayı aşan kısmı değer artışı kazancı olarak vergiye tabi olacaktır.

Değer artışında safi kazanç, elden çıkarma karşılığında alınan para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen her türlü menfaatlerin tutarından, elden çıkarılan mal ve hakların maliyet bedelleri ile elden çıkarma dolayısıyla yapılan ve satıcının uhdesinde kalan giderlerin ve ödenen vergi ve harçların indirilmesi suretiyle bulunur.

Mal ve hakların elden çıkarılmasında iktisap bedeli, elden çıkarılan mal ve hakların, elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere, Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında artırılarak tespit edilir.

Menkul kıymetlerin elden çıkarılması halinde kazanç, yıl içinde elde edilen toplam gelirden, GVK'nın 76. maddesinde belirtilen indirim oranının uygulanması suretiyle bulunacak kısmın düşülmesi suretiyle hesaplanabilir. Bu durumda iktisap bedeli endekslenmez.

Görüldüğü üzere Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56. maddesinde menkul kıymetlerin elden çıkarılması halinde kazancın tespiti açısından mükelleflere endeksleme yapma ya da indirim oranından yararlanma konusunda seçimlik hak tanınmıştır. 2001 yılı için belirlenen indirim oranının 2000 yılının aksine birden küçük çıkması söz konusu seçimlik hakkın hangi yönde kullanılacağı sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu durumda bulunan mükellefler yapacakları hesaplamalara göre, maliyet bedeli endekslemesi veya indirim oranını uygulamalarından lehlerine sonuç doğuracak olanı bularak seçimlik haklarını aynı yönde kullanacaklar ve vergi matrahlarını sadece bu yollardan birini kullanarak tespit edebileceklerdir.

Bu seçim alış ve satış tarihleri arasında bulunan dönemin uzunluğuna, bu dönemde Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranına göre veya alım satıma konu edilen menkul kıymetin türüne göre değişebilecektir. Bu konuda dikkat edilecek bir başka husus indirim oranı kazanca uygulanırken, toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranına göre yapılacak endekslemenin maliyet bedeli esas alınarak yapılacağıdır.

ÖRNEK:

Bay (A) 23.07.2001 tarihinde birim maliyeti 100.000 TL olan hisse senetlerinden 150.000 adedini 15 milyar TL'ye satın almış ve 28.09.2001 tarihinde 23 milyar TL'ye satmıştır. Bu durumda hisse senetlerinin satışı sonucunda oluşacak vergilendirilebilir kazancın tespiti, yukarıda belirtildiği gibi ya maliyet bedeli endekslenmek ya da elde edilen kazanca indirim oranı uygulanmak suretiyle belirlenecektir. Hangi yöntemin mükellef lehine sonuç doğuracağını ise aşağıdaki gibi hesaplayabiliriz.

A- ENDEKSLEME UYGULAMASININ SEÇİLMESİ

Satışa konu edilen hisse senetlerinin maliyet bedeli Temmuz ve Ağustos aylarındaki toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında artırılarak tespit edilecektir.

Bu durumda maliyet bedeli Haziran ayı sonu bir başka deyişle Temmuz ayı başı ve Ağustos ayı sonu itibariyle Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki kümülatif tutarların birbirlerine olan oranı kadar arttırılacak ve kazanç bu şekilde tespit edilecektir. Buna göre;

Endekslenmiş Maliyet Bedeli =

$$[(4059,5000 \times 15 \text{ milyar})/3795,6001]$$

= 16.043.000.000 TL olacaktır.

Bu yöntem seçildiği takdirde hisse senedi satış kazancı 6.957.000.000 TL olarak tespit edilecek ve bu kazanca (varsa diğer menkul kıymet satış kazançları toplamına) 3,5 milyar TL istisna uygulandıktan sonra kalan 3.457.000.000 TL beyan edilecektir.

B- İNDİRİM ORANI UYGULAMASININ SEÇİLMESİ

İndirim oranı uygulanarak kazancın belirlenmesi durumunda elde edilen 8 milyar TL tutarındaki hisse senedi satış kazancının $(8.000.000.000 \times \% 50,7=)$ 4.056.000.000 TL'lik kısmı matrahtan düşülecek, bulunan 3.944.000.000 TL değer artış kazancına 3,5 milyar TL'lik istisna uygulandıktan sonra kalan 444.000.000 TL değer artışı kazancı beyan edilecektir.

Yukarıdaki örneğimizin tetkikinden de anlaşılacağı üzere hisse senetlerinin alım satımı sonucunda elde edilen değer artış kazancının tespitinde indirim oranı uygulamasının vergisel anlamda her zaman daha avantajlı olacağını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Bunun nedeni ise hisse senetlerinin iktisap tarihinden başlayarak en fazla üç ay içinde elden çıkarılmasından sağlanan kazançların değer artışı kazancı olarak verginin konusuna girmesi ve bunun sonucu olarak da bu menkul kıymetlerin maliyet bedellerinin en fazla iki ay (elden çıkarıldığı ay hariç tutulduğundan) endekslemeye tabi tutulabilmesidir. Dolayısıyla toptan eşya fiyat endeksindeki aylık artış oranının olağandışı seviyelere çıkmadığı durumda indirim oranı her zaman avantajlı olmaya devam edecektir.

Kaldı ki; ülkemizin 2001 yılı içinde yaşamış olduğu ekonomik kriz ortamında toptan eşya fiyat endeksindeki aylık artış oranının en yüksek olduğu Şubat – Mayıs 2001 döneminde dahi bu durum değişmemiştir.

Nitekim, yukarıdaki örneğimizde yer alan hisse senedinin Mart 2001’de alınıp Mayıs 2001’de satılması halinde de endekslenmiş maliyet bedeli $[(3470,8000 \times 15 \text{ milyar}) / 2757,6001 =]$ 18.879.000.000 TL, hisse senedi satış kazancı 4.121.000.000 TL olacak ve bu tutardan 3,5 milyar TL’lik istisnanın düşülmesi sonucunda kalan 621.000.000 TL değer artışı kazancı olarak beyan edilecektir.

Oysa indirim oranının uygulanması durumunda beyan edilecek değer artışı kazancı yukarıda belirtildiği gibi 444.000.000 TL olacaktır.

Satışa konu edilen menkul kıymetin hisse senedi dışında bir menkul kıymet olması durumunda ise hisse senetlerinde olduğu gibi değer artışı kazancı sayılabilmesi açısından üç aylık bir süre sınırlaması bulunmadığından, alış-satış bedeline, alış-satış tarihleri arasında geçen döneme ve indirim oranı ile toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranlarına bağlı olarak hangi yöntemin daha avantajlı olduğu değişebilecektir.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir başka husus ise değer artışı kazancın **devlet tahvilleri ve Hazine bonolarının elden çıkarılmasından sağlanması durumunda**, bu kazancın Gelir Vergisi Kanunu’nun geçici 59. maddesinde yer alan şartlar dahilinde 50 milyarlık kısmının gelir vergisinden istisna olduğudur.

Konuya ilişkin olarak önem arz eden bir başka düzenleme ise; 227 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği’nin 7.4 bölümünde yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre; menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından doğan kazançların bir kısmında iktisap bedelinin endekslenmesi, bir kısmında ise elde edilen kazançta indirim oranının uygulanması mümkün değildir.

Bu durumda mükellef hangi yöntemi seçmişse alım satım sonucunda oluşan değer artış kazancının tespitinde tüm menkul kıymetler için aynı yöntemi kullanmak zorundadır.

V- MENKUL SERMAYE İRATLARI ÜZERİNDEN YAPILAN TEVKİFATIN MAHSUBUNA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Gelir Vergisi Kanunu’nun 76. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan hükme göre, indirim oranı uygulanmasının menkul sermaye iratları üzerinden tevkif yoluyla alınan vergiye şümulü yoktur. Dolayısıyla indirim oranının uygulanması nedeniyle beyan dışı kalan menkul sermaye iratları üzerinden de aynı Kanun’un 94. maddesine göre vergi tevkifatı yapılmasına engel bir durum yoktur.

Gelir Vergisi Kanunu’nun 121. maddesi, 94. madde gereğince yapılan vergi tevkifatının gelir vergisinden mahsubunu düzenlemiştir.

Maddeye göre, yıllık beyanname gösterilen gelire dahil kazanç ve iratlardan bu kanuna göre kesilmiş bulunan vergiler, beyanname üzerinden hesaplanan gelir vergisine mahsup edilir. Mahsubu yapılan miktar gelir vergisinden fazla olduğu takdirde aradaki fark vergi dairesince mükellefe bildirilir ve mükellefin tebliğ tarihinden itibaren bir yıl içinde başvurması üzerine kendisine ret ve iade olunur.

Şu halde, 94. madde gereğince yapılan vergi tevkifatının yıllık beyanname hesaplanan gelir vergisinden mahsup edilebilmesi için kazanç ve iradın yıllık beyanname gösterilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan 220 no.lu GV Genel Tebliği’nin 3.4 bölümünde de buna paralel açıklamalar bulunmakta olup, indirim oranının uygulanması suretiyle beyan dışı kalan iratlara isabet eden vergi tevkifatı tutarının yıllık beyanname hesaplanan gelir vergisinden mahsup edilemeyeceği ifade edilmiştir.

Bu durumda indirim oranı nedeniyle beyan dışı kalan menkul sermaye iradına isabet eden vergi tevkifatı beyan edilen gelir vergisinden mahsup edilemeyecektir.

Bu nedenlerle; indirim oranı uygulaması nedeniyle beyan dışı kalan menkul sermaye iradı kısmı üzerinden daha önce tevkif suretiyle ödenmiş bulunan gelir vergisi varsa, bu vergi söz konusu iratlar açısından nihai vergi olacak, mahsup ve iadeye konu olmayacaktır.

VI- SONUÇ

Bu yazımızda enflasyon kaynaklı doğan ve reel olmayan (fiktif) gelirlerin vergilendirilmesinin önlenmesine yönelik olarak getirilen düzenlemelerden biri olan indirim oranı uygulamasına ilişkin açıklamalarda bulunduk.

Bu açıklamalarımızı yaparken mükelleflere değer artış kazançlarının tespiti açısından indirim oranı uygulamasının alternatifi olan maliyet bedeli artırımını uygulamasını da tanıtarak seçimlik haklarını kullanırlarken hangi uygulamanın hangi durumlarda lehe olacağına yönelik önerilerde bulunduk.

Ancak, vergilemede adalet ve eşitlik prensipleri gereğince tüm gelir unsurları açısından buna paralel düzenlemelerin yapılması ya da sürdürülmekte olan ekonomik programın başarıya ulaşarak enflasyondan arındırılmış bir ekonomiye kavuşmak suretiyle bu adaletsizliklerin çözümlenmesi en büyük dileğimizdir.

*** Maliye Bakanlığı Gelirler Kontrolörü, Ankara Defterdar Yrd. V.**

20.12.2001 tarih ve 24616 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Haziran 2001 sonu kümülatif TEFE – 3795,6001

Ağustos 2001 sonu kümülatif TEFE – 4059,5000

25.09.1999 tarih ve 23827 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.